

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/53/117-120>

Aysel Qarayeva
Odlar Yurdu Universiteti
magistrant

<https://orcid.org/0009-0006-0517-5696>
aiselgarayeva@gmail.com

Təhsildə empatiyanın rolu

Xülasə

Bu məqalə empatiyanın müasir təhsil sistemində rolunu elmi əsaslar və tədqiqat nəticələrinə söykənərək araşdırır. Empatiya müəllim-şagird münasibətlərinin keyfiyyətini müəyyən edən əsas psixoloji bacarıqlardan biri kimi çıxış edir və öyrənmə prosesinin emosional, sosial və akademik aspektlərinə güclü təsir göstərir. Araşdırmalar göstərir ki, empatik yanaşma sinifdə təhlükəsizlik və qarşılıqlı hörmət mühiti yaradır, şagirdlərin özünüifadəsini gücləndirir və davranış problemlərinin azalmasına səbəb olur. Empatiya şagirdlərin sosial-emosional inkişafında da mühüm rol oynayır: emosional intellekti artırır, özünüdərək və özünütənzimləmə bacarıqlarını gücləndirir, əməkdaşlıq və münəqişələrin konstruktiv həllini dəstəkləyir. Bundan əlavə, tədqiqatlar empatiyanın akademik nailiyyətlərə müsbət təsir göstərdiyini, motivasiyanı artırdığını və zəif nəticə göstərən şagirdlərin belə dərs prosesinə daha fəal qoşulmasına şərait yaratdığını ortaya qoyur.

Müəllimlərin empatiyanın inkişaf etdirilməsi üçün pedaqoji hazırlıq proqramlarının rolu xüsusi vurğulanır. Aktiv dinləmə, reflektiv yanaşma və emosional tənzimləmə kimi bacarıqlar empatik təlimin əsasını təşkil edir. Nəticə olaraq, empatiya təhsilin səmərəliliyini artıran, sağlam sinif atmosferi yaradan və şagirdlərin həm emosional, həm də akademik inkişafına töhfə verən əvəzedilməz pedaqoji komponent hesab olunur.

Açar sözlər: *empatiya, tələbə-müəllim münasibəti, emosional intellekt, inkluziv təhsil, motivasiya, diqqət və yaddaş, akademik nailiyyət, təhsil sistemi, öyrənmə prosesi, aktiv dinləmə, humanist pedaqogika, təhsil psixologiyası*

Aysel Garayeva
Odlar Yurdu University
Master's student

<https://orcid.org/0009-0006-0517-5696>
aiselgarayeva@gmail.com

The Role of Empathy in Education

Abstract

This article examines the role of empathy in the modern education system based on scientific foundations and research findings. Empathy serves as one of the key psychological skills that determines the quality of teacher-student relationships and has a strong impact on the emotional, social, and academic aspects of the learning process. Research shows that an empathetic approach creates an environment of safety and mutual respect in the classroom, enhances students' self-expression, and reduces behavioral problems. Empathy also plays a significant role in the social-emotional development of students: it increases emotional intelligence, strengthens self-awareness and self-regulation skills, and supports collaboration and the constructive resolution of conflicts. The role of pedagogical training programs in fostering empathy is particularly emphasized. Skills such as active listening, reflective approaches, and emotional regulation form the foundation of empathetic teaching. In conclusion, empathy is considered an indispensable pedagogical component

that enhances the effectiveness of education, creates a healthy classroom atmosphere, and contributes to students' emotional as well as academic development.

Keywords: *empathy, student-teacher relationship, emotional intelligence, inclusive education, motivation, attention and memory, academic achievement, education system, learning process, active listening, humanistic pedagogy, educational psychology*

Giriş

Hər bir insanın inkişafı idrak, fiziki-motor, emosional və sosial aspektlərdən asılıdır. Bu cəhətlər bir-birilə əlaqəli və bir-birindən asılı olan şəkildə fəaliyyət göstərir. Buna görə bu sahələrdən birində baş verən dəyişikliklər digər sahələrə də birbaşa təsir edir və onlardan təsirlənir (Altavilla, 2015). Təhsil mühitində tələbələrin öyrənməsi üçün hər bir şeyi təmin edir. Yəni fərdi olaraq tələbələrin inkişafı və hər kəs üçün maksimum akademik uğurun təmin edilməsi onlar üçün başlıca məqsəddir. Daxilində perspektiv müəllimlərin tətbiq oluna biləcəyi təhsil mühiti, əlaqəli və ünsiyyət üsulları barədə düşüncələri vacibdir (D'Elia et al, 2018). Nəzərə alsaq ki, çevik və empatiyalı yanaşma üsulu əlverişli rifah mühiti yaradır (Tiziana et al, 2017). Belə bir mühitin yaradılması həm olduqca stimullaşdırıcı, həm də tələbələrin psixoloji cəhətdən rahat hiss etmələri üçün vacibdir. Bu yanaşma yetəri qədər müsbətdir, çünki hər təhsil mühitində potensiallı tələbələrlə yanaşı, potensial cəhətdən zəif olan tələbələr də vardır və onlara nəyi necə öyrəncəyi barədə istiqamətləndirmək hər bir müəllimin vəzifəsidir. Ümumiyyətlə təhsil həm fiziki, həm zehni, həm də əxlaqi cəhətdən inkişaf etdirən bir fəaliyyət olaraq bilinir. Formasiya, əslində, insanın öz potensial bacarıqlarını inkişaf etdirdiyi və ya yeni biliklər əldə etdiyi bir öyrənmə prosesi kimi başa düşülür. Bu proses, mühitlə təmas qurmaq, sosial və mədəni fəaliyyətlərdə iştirak etmək, eləcə də ailə, məktəb, müxtəlif qruplar və təşkilatların dəstəyi ilə formalaşır (Farinelli, 2005). Motor öyrənmə isə – idrakla, münasibətlərlə, emosiyalarla və ünsiyyətlə bağlı öyrənmə növləri kimi – insanın həyatı yaşayaraq bilik qazanmasını təşviq edir (Dewey, 1949). Bu inkişaf fiziki fəaliyyət vasitəsilə (Izzo və b., 2020; Di Domenico və b., 2019; D'Isanto, 2016), həmçinin, sosial mühitdə və qrup daxilində yaranan rəqabət və qarşılıqlı təsirlərlə mümkün olur (Carraro, Lanza, 2009). Uşaqların həyatının ilk aylarından etibarən tərbiyə münasibətinin koqnitiv, kommunikativ və sosial-emosional bacarıqların formalaşmasında əhəmiyyəti vurğulanır. Bu bacarıq uşaqlara öz maksimal öyrənmə potensialını ifadə etməyə imkan verir (D'Elia, 2018). Affektivlik, motivasiya və öyrənmə arasında sıx bir əlaqə mövcuddur (Altavilla et al., 2015), çünki affektiv dəyişənlər məktəb mühitində baş verən bilik proseslərinə, başa düşmə və sosiallaşmaya əhəmiyyətli təsir göstərir (Bloom, 1979). Həqiqətən də, nevroelm sahəsində aparılan tədqiqatlar öyrənmə proseslərində emosiyaların əsas rolunu da vurğulamışdır (Immordino-Yang, 2017). Pedaqoji baxımdan bu, mühüm nəticələrə malikdir, çünki əgər bilik emosiyalardan məhrum olarsa, onu konkret təcrübələrdə effektiv şəkildə tətbiq etmək mümkün deyil (D'Elia et al., 2019). Mənfi emosiyalar diqqət, tənqidi və analitik düşüncədə çatışmazlıq yaradır; müsbət emosiyalar isə öyrənməyə müsbət təsir göstərir, diqqəti artırır və yaradıcı düşüncəni inkişaf etdirir (Seligman, 2007). Uğur və ya məktəbi uğursuz bitirmə, qorxu, özünə dəyər verməmək və qeyri-müəyyənlik problemləri erkən öyrənmə təcrübələrindən asılıdır və müəllim tərəfindən mütləq nəzərə alınmalıdır. Müəllimin əsas vəzifəsi öyrənmə üçün əlverişli mühit yaratmaqdır. (D'Isanto, 2019). Müxtəlif pedaqoji məqsədlərə çatmaq üçün daha uyğun strategiyaların seçilməsi və tətbiqi həmişə yardım və təşviq münasibətləri çərçivəsində baş verir (Boffo, 2007).

Tədqiqat

Tədqiqat nəzəri və arqumentativ xarakter daşıyır və dərs-öyrənmə fəaliyyətinin təhsil və peşə hazırlığı baxımından əsas və ümumi aspektlərini, eləcə də öyrənmə proseslərinin və təhsil münasibətlərində empatiyanın əhəmiyyətini vurğulayır. Yanaşma sənədli tədqiqatlar və psixopedaqoji təhsil prinsiplərinə əsaslanaraq təhsil prosesindəki elmi ideyanın mürəkkəbliyini ümumiləşdirməyə yönəlib. Empatiya pedaqogikada yalnız emosional cəhətdən deyil, eyni zamanda müəllimin idrak prosesinə təsir edən sosial-psixoloji bacarıqdır. Daniel Goleman (1995) empatiyanı emosional intellektin mərkəzi kimi komponenti kimi izah edir və bildirir ki, sosial münasibətlərin

sağlamlığı ilə empatiyadan asılır. Davis (1994) empatiyanı üç hissəyə ayırd edirdi. Birinci koqnitiv terapiyadır. Koqnitiv terapiya qarşıdakı insanın düşüncə tərzini onun həyata yanaşma tərzini anlamaqdan ibarətdir. İkincisi emosional empatiyadır. Burada isə qarşı tərəfin hissələrini paylaşmaqdan bəhs edilir. Nəhayət, sonuncu isə mərhəmətli empatiyadan danışa bilərik. Bu empatiyanın ilə bir növüdür ki, hissələri davranışa çevirərək dəstək göstərməkdən ibarətdir. Bu üç amil pedaqoji fəaliyyət üçün vacibdir. Müəllim tələbinin emosional vəziyyətini bildikdə dərslər metodlarını daha uyğun şəkildə təşkil edir, tələbələr arasında fərqləri nəzərə alır və differensiallaşmış öyrənmə tətbiq edir. Pozitiv sinif atmosferi şagirdlərin öyrənmə prosesinə təsir edən ən vacib nüanslardan biridir. Cornelius-White (2007) qeyd edir ki, müəllimin empatiyalı yanaşması tələbələr arasında rahat, hörmət və qarşılıqlı anlayışlı mühit yaradır. Cooper (2011) göstərir ki, empatiyalı mühitdə tələbələr arasında sərgüzəştlilik artır, stress və narahatçılıq problemləri azalır, tələbələrin dərslər prosesində aktivliyi artır.

UNESCO (2020) empatiyanı inkluziv təhsilin vacib komponenti kimi göstərir, buna səbəb müxtəlif ehtiyacları olan şagirdlərin sosial adaptasiyası məhz empatiyaya əsaslanan yanaşma ilə mümkün olur. Tədqiqatlar göstərir ki, empatiya tələbələrin psixoloji sağlamlığının inkişafına, özünəməzarət və özünəgüvən bacarıqlarının formalaşmasına, həmçinin, sosial münasibətlərin daha da yaxşı qurulmasına xidmət edir (İmmordino-Yang, 2016). Hattie (2019) öz apardığı araşdırmalarında tələbə-müəllim münasibətlərinin akademik uğurlara təsirinin olduqca yüksək olduğunu dəqiqləşdirib. Əlbəttə, bu münasibətin əsasını qarşılıqlı empatiya təşkil edir. Jennigs (2015) bildirir ki, empatiyalı müəllim auditoriyada gərgin havanı aradan qaldırır, tələbələrə emosional cəhətdən pozitiv enerji ötürür və öyrənmə prosesinə hazır durum yaradır. Wentsel (2019) müəllimlərin empatiya bacarıqlarının daha da yaxşılaşdırılması üçün xüsusi öyrənmə proqramlarının mühümlüyünü izah edir. Bu proqramlar hər zaman bacarıqların təkmilləşməsinə məqsəd qoyur. Buraya *aktiv dinləmə, reflektiv pedaqogika, şagirdin düşüncə tərzinin dərk edilməsi, emosional tənzimləmə* daxildir. OECD (2019) göstərir ki, gələcəyin təhsil prosesi müəllimlərin sosial, eyni zamanda emosional bacarıqlarının, xüsusilə empatiyanın inkişafı üzərində qurulmalıdır. Empatiya təkcə psixoloji mühitə deyil, habelə, akademik nailiyyətlərə də təsir göstərir. Battistich, Solomon (1997) empatik münasibətlərin şagirdin təhsilə bağlılığını artırdığını və dərslər davamiyyətin artdığını göstərmişdir. Aspy (1972) empatiyanın şagird nailiyyətləri ilə çox güclü müsbət əlaqədə olduğunu sübut etmişdir. Ümumilikdə tədqiqatlar göstərir ki, empatiya vasitəsilə tələbənin elmə marağını artırır, tələbə-müəllim münasibəti möhkəmlənir, özünəgüvən və özünütənzimləmə inkişaf edir və akademik uğurlarda artım müşahidə edilir. Ədəbiyyata dair apardığımız icmal göstərir ki, empatiya anlayışları və ya tərifləri ilə əlaqəli ən azı beş fərqli mövzu mövcuddur və bunlar əsasən təhsil tədqiqatçıları tərəfindən işlənmişdir; bunlar (Coplan, 2011) belədir: 1. Tələbənin psixi vəziyyətləri və ya emosiyaları haqqında məlumat əldə etmək və ya özünü başqasının psixi vəziyyətlərinin və ya emosiyalarının subyektivi kimi təsəvvür etmək (yəni “koqnitiv” empatiya); 2. Tələbənin əqli vəziyyətləri və ya emosiyalarından təsirlənmə, onları hiss etmək və ya yaşama (yəni “affektiv” empatiya); 3. Empatiyanın müəllimin xarakterinin bir xüsusiyyəti və ya təmayülü kimi olması (təsadüfi olaraq empatik olan hərəkətlərdən fərqli olaraq); 4. Tələbəyə qayğı, narahatçılıq və ya şəfqət göstərmək; 5. Empatiya və şəfqət arasında fərq var, lakin bu fərq anlayış baxımından dərin olmaya da bilər. Bu beş fərqli mövzu bizə empatiya anlayışının nə ilə əhəmiyyət kəsb etdiyini təhsil tədqiqatçıları üçün göstərir. Növbəti bölmədə isə mən empatiyanın niyə təhsil tədqiqatçıları üçün dəyərli hesab edildiyini nəzərdən keçirirəm. Təhsil tədqiqatları sahəsində güclü konsensus mövcuddur ki, empatiya tələbələrin öyrənməsini təşviq etməkdə çox təsirlidir (Meyers et. al., 2019, s. 162); empatik müəllimlərin tələbələrin iştirakını artırdığı (Cardoso et. al., 2011) və özünü tənzimləyən öyrənənləri təşviq etdiyi (Young, 2005) müəyyən edilmişdir. Erkən dövr müəlliflərindən biri bu fikri belə yekunlaşdırır: Yüksək dərəcədə empatiya bir münasibətdə dəyişiklik və öyrənmə yaratmaqda ən güclü amil ola bilər. Müəllim tələbənin reaksiyasını daxilən başa düşmək bacarığına malik olduqda, təhsil və öyrənmə prosesinin tələbə üçün necə göründüyünü həssaslıqla qavradıqda öyrənmə ehtimalı əhəmiyyətli dərəcədə artır (Rogers, 1969, s. 157-158). Rogers koqnitiv növ empatiyanı təbliğ edən biri kimi qəbul oluna bilər.

Nəticə

Aparılan geniş araşdırmalar göstərir ki, empatiya təhsil prosesinin hər bir mərhələsinə təsir edən çoxşaxəli psixoloji bacarıqdır. Empatiya olmadan nə inklüziv təhsil, nə sağlam sinif atmosferi, nə də yüksək akademik nəticə mümkün olur.

Ədəbiyyat

1. Aspy, D. (1972). *The role of teacher empathy in student outcomes*. Merrill.
2. Battistich, V., Solomon, D. (1997). Caring school communities. *Child Development*, 68(4), 701-716.
3. Cooper, B. (2011). Empathy in education. *Teaching and Teacher Education*, 27(3), 331-339.
4. Cornelius-White, J. (2007). Learner-Centered Teacher-Student Relationships: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 77(1), 113-143.
5. Davis, M.H. (1994). *Empathy: A social psychological approach*. Westview Press.
6. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. Bantam Books.
7. Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge.
8. Hoffman, M.L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
9. Immordino-Yang, M.H. (2016). *Emotions, learning, and the brain: Exploring the educational implications of affective neuroscience*. W.W.Norton.
10. Jennings, P.A. (2015). *Mindfulness for Teachers: Simple Skills for Peace and Productivity in the Classroom*. W.W.Norton.
11. Koca, F. (2016). The Role of Empathy in Education. *Journal of Education and Practice*, 7(35), 125-131.
12. OECD. (2019). *Future of education and skills 2030: OECD learning compass 2030*. OECD Publishing.
13. Rogers, C.R. (1983). *Freedom to Learn for the 80s*. Merrill.
14. UNESCO. (2020). *Social and emotional learning guidelines*. UNESCO Publishing.
15. Wentzel, K.R. (2012). Teacher-student relationships and motivation. *Educational Psychologist*, 47(1), 15-28.

Daxil oldu: 05.09.2025

Qəbul edildi: 11.12.2025